

УДК 343.977

Січківська Інна Віталіївна –

к.ю.н, доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету №1 ІПФПНП
Львівський державний університет внутрішніх справ

Inna V. Sichkovska –

*Candidate of juridical sciences, associate professor of department of
Criminal procedure and forensic of the Faculty No. 1,
Lviv University of Internal Affairs
(26 Horodotska Street, Lviv, 79000, Ukraine)*

Обставини, що підлягають встановленню на початковому етапі досудового розслідування сексуальних убивств

Наукову статтю присвячено висвітленню обставин, що підлягають встановленню на початковому етапі досудового розслідування сексуальних вбивств. Проведеним аналізом встановлено, що визначення переліку обставин, що підлягають встановленню під час розслідування кримінального провадження має важливе значення. Доведено, що правильне визначення обсягу таких обставин у кожному конкретному кримінальному провадженні забезпечить повноту, цілеспрямованість та об'єктивність дослідження події злочину.

Ключові слова: обставини, встановлення, слідчий, вбивство, досудове розслідування, кримінальне провадження.

Научная статья посвящена осветлению обстоятельств, подлежащих установлению на начальном этапе досудебного расследования сексуальных убийств. Проведенным анализом установлено, что определение перечня обстоятельств, подлежащих установлению при расследовании уголовного производства имеет важное значение. Доказано, что правильное определение объема таких обстоятельств в каждом конкретном уголовном производстве обеспечит полноту, целеустремленность и объективность исследования события преступления.

Ключевые слова: обстоятельства, установка, следователь, убийство, досудебное расследование, уголовное производство.

I. V. Sichkovska Circumstances that Must be Detected During the Pre-trial Investigation of Sexual Murders

The scientific article is devoted to the coverage of the circumstances to be established at the initial stage of the pre-trial investigation of sexual murders. The analysis shows that determining the list of circumstances to be established during the investigation of criminal proceedings is important. It is proved that the correct determination of the scope of such circumstances in each specific criminal proceeding will ensure the completeness, purposefulness and objectivity of the investigation of the crime. It is established that the analysis of judicial and investigative practices, scientific sources makes it possible to systematize the circumstances that need to be established on the basis of criminal proceedings on sexual murders. A detailed analysis of the circumstances to be established at the initial stage of the pre-trial investigation of sexual murders was conducted. Emphasis is placed on the fact that information about the manner of committing sexual murder and the typical actions of the murderer at the scene can be used to create a psychological search profile or, as it is also called, a forensic portrait. The circumstances that contribute to the commission of a sexual murder are emphasized, namely: threats to turn to the police during the commission of rape; the victim was intoxicated or mentally ill (unaware of the nature of the actions taken against him); leaving a minor child unattended for a long time; group use of alcohol or drugs; the credulity of the victim.

It is important to know the range of circumstances that must be established and investigated in criminal proceedings for sexual homicide, as this helps to purposefully conduct an investigation to establish all the

circumstances of the crime and all the perpetrators. The expediency of drawing up an investigation plan was emphasized. Characteristic places of sexual murders have been established.

It is proved that the signs of a series of murders by one person can be detected during the study of the results of examinations. The importance of information about the characteristics of the victim, which allows the investigation to establish the circle of persons who could see the victim shortly before the murder, the route to the place of attack; signs of the criminal, limits of carrying out investigative (search) actions and covert investigative (search) actions, and also to make a psychological profile of the murderer.

It is emphasized that knowledge of the circumstances to be established enables the investigator to avoid unnecessary actions and to choose the correct, most rational way to investigate the circumstances of the murder. Thus, knowledge of these circumstances increases the efficiency of the investigation and saves time.

Keywords: *interaction, investigator, murder, pre-trial investigation, criminal proceedings.*

Постановка проблеми. Упродовж тривалого часу існування криміналістична наука накопичила чималі знання, що стосуються методики розслідування злочинів, та умисних вбивств зокрема. Проте сьогодні відчувається недостатньо розробленими питання обставин, які підлягають встановленню на початковому етапі розслідування сексуальних вбивств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Предмет доказування у кримінальному провадженні, а також зміст обставин, що підлягають встановленню у кримінальних провадженнях, неодноразово аналізували вітчизняні й зарубіжні вчені в галузі кримінального процесу та криміналістики, зокрема: Ю.П. Аленін, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, В.І. Галаган, Л.Я. Драпкін, В.С. Зеленецький, В.С. Кузьмічов, В.В. Лисенко, Г.А. Матусовський, В.О. Образцов, М.В. Салтевський, В.Ю. Шепітько та інші. Окремі елементи розслідування вбивств на сексуальному ґрунті розглядалися С.В. Товтин, О.В. Любчинським, М.Г. Купянським та іншими.

Невирішені раніше проблеми. Визначення переліку обставин, що підлягають встановленню під час розслідування кримінального провадження має важливе значення. Як наголошував видатний криміналіст О.Н. Колесніченко, перш, ніж розглядати проблему засобів, прийомів і методів розслідування, слід визначити коло розв'язуваних завдань й обставин, що підлягають встановленню [1, с. 66].

Мета. Зазначимо, що правильне визначення обсягу таких обставин у кожному конкретному кримінальному провадженні забезпечить повноту, цілеспрямованість та об'єктивність дослідження події злочину. Так, навмисне розширення предмета доказування

може спричинити невинуватене затягування під час досудового розслідування і судового розгляду кримінального провадження. З іншої сторони недоцільне обмеження обов'язково передбачає неповноту і навіть однобічність розслідування кримінального провадження [2, с. 98].

Виклад основного матеріалу. Аналіз судової та слідчої практик, наукових джерел дає можливість систематизувати обставини, які необхідно встановити за матеріалами кримінальних проваджень про сексуальні вбивства. Проаналізуємо ці обставини більш детально.

1). *Чи справді виник факт убивства.* Сексуальне вбивство – це вбивство з кримінально-правової точки зору [3, с. 46]. У кримінально-правовій літературі вбивство, як правило, визначається як протиправне навмисне або необережне позбавлення життя іншої людини. Цим поняттям також охоплюється й сексуальне вбивство. Ознаки, які характеризують факт смерті від сексуального насильства, ідентичні будь-яким іншим, що вказують на факт заподіяння насильницької смерті.

Установлення причини смерті є необхідною умовою для початку кримінального провадження. Вчасно проведена судово-медична експертиза трупа й правильно встановлена причина смерті жертви дозволяють відрізнити насильницьку смерть від природної (старість, хвороба, дії природних катаклізмів тощо), а також від самогубства або його інсценування. Практика довела, що вчасно та правильно встановлена причина смерті дозволяє організувати переслідування й затримання злочинця по гарячих слідах.

2). На початку кримінального провадження, необхідно точно встановити

основний *мотив убивства*, тобто чи не було інсценування сексуального вбивства. Судовій та слідчій практикам відомі випадки, коли злочинці, добре знаючи характерні ознаки вчинення сексуального вбивства, намагалися інсценувати його, відтак помилково спрямувати слідство. Так, наприклад, *Н., бажаючи позбутися своїх батьківських обов'язків, на ґрунті неприязних відносин убив своїх неповнолітніх дітей. Після вбивства він намагався уникнути відповідальності за вчинений злочин і спробував інсценувати сексуальне вбивство. Розірвав одяг доньки, оголив статеві органи, а на її стегнах вирізав ножем ім'я «ВИТЯ».*

3). *Чи є на місці виявлення трупа ознаки, які вказують на вчинення сексуального вбивства.* Аналіз кримінальних проваджень цієї категорії свідчить про необхідність виділення ознак сексуального вбивства, які можуть бути встановлені вже під час огляду місця події. Такі ознаки, на нашу думку, можна поділити на два види: явні ознаки сексуального насильства й ознаки, які побічно вказують на сексуальний характер учиненого вбивства.

До явних ознак можуть бути віднесені такі: характерні пози, в яких убивця залишає трупи своїх жертв, стан одягу, локалізація й характер ушкоджень, спосіб учинення вбивства, характер дій убивці на місці події, наявність слідів сперми.

Виявлення на місці події характерних для сексуального вбивства ознак (поза, стан одягу жертви, спосіб учинення вбивства, локалізація та характер нанесених ушкоджень, наявність на місці події слідів сперми) іноді дозволяє зробити однозначний висновок про вчинення саме сексуального вбивства.

Необхідно зазначити, що найчастіше за характером пошкоджень одягу жертви можна довідатися про мотиви позбавлення її життя; про характер насильницьких дій за спроби вчинити з жертвою дії сексуального характеру; про ступінь опору жертви; про послідовність дій злочинця; про характер сексуальних дій злочинця; про активні й пасивні переміщення жертви або її трупа після або під час сексуальних дій; про знаряддя, яким заподіяно пошкодження одягу. Під час установлення мотивів учинення вбивства важливо встановити наявність і характер

ушкоджень статевих органів і прямої кишки жертви.

До ознак, які також вказують на сексуальний характер учиненого вбивства можна віднести: виявлення трупа людини з тієї категорії громадян, які найчастіше стають жертвами сексуального насильства; характерні місця вчинення сексуальних убивств, а також виявлення на тілі жертви слідів нігтів і зубів. Всі виявлені трупи з такими ознаками повинні викликати підозру про заподіяння насильницької смерті.

Інформація про характеристику особистості жертви дає можливість слідству встановити коло осіб, які могли бачити жертву незадовго до вчинення вбивства, маршрут проходження до місця нападу на неї; прикмети злочинця, межі проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, а також скласти психологічний профіль убивці.

3). *Спосіб сексуального вбивства.* Дослідження матеріалів кримінальних проваджень про сексуальні вбивства й здійснених щодо них експертиз дозволили класифікувати способи таких вбивств, а також установити найбільш характерні з них:

1. Ушкодження від механічних факторів :

а) нанесення ушкоджень колючо-ріжучим предметом; б) нанесення ушкоджень руками, ногами й різними тупими предметами.

2. Асфіксії при здавлюванні: а) повішання; б) удушення петлею; в) удушення за допомогою різних предметів; г) удушення руками.

3. Обтураційні й аспіраційні асфіксії: а) закриття дихальних шляхів руками або предметами; б) утоплення у воді.

4. Заподіяння ушкоджень вогнепальною зброєю. Такий спосіб учинення сексуального вбивства трапляється нечасто.

5. Отруєння (практично не трапляється) [3, с. 112–113].

Згідно із нашим дослідженням способи вчинення сексуальних убивств розподілилися так: завдання проникаючих поранень (58%); нанесення тупих травм (44%); удушення (18%); утоплення (0,6%); отруєння (0,4%); інше (1%). А серед прийомів приховування сексуального вбивства поширені такі: приховування

трупа (57%); спалювання трупа (3%); понівечення обличчя трупа (4%); інше (36%).

Інформація про спосіб учинення сексуального вбивства й характерні дії вбивці на місці події може бути використана під час створення пошукового психологічного профілю або, як його ще називають, психолого-криміналістичного портрету. Також на основі цієї інформації може бути здійснений аналіз інших сексуальних убивств з метою виявлення ознак серійності. В основному саме на основі інформації про спосіб сексуального вбивства працівниками, які входять до слідчо-оперативної групи, робився висновок про те, що чимало убивств були вчинені однією особою. Крім того, навіть сам собою спосіб убивства має високу інформативність. На основі інформації про спосіб, а також інформації про слідову картину злочину може бути обґрунтовано висунута версія про мотив його вчинення, що в подальшому обумовлює використання для його розкриття відповідної методики та проведення комплексу специфічних для даного виду убивств слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій.

4). *Місце й час вчинення сексуального вбивства.* Здійснені нами й іншими вченими дослідження дозволили виділити характерні місця вчинення сексуальних убивств. Така інформація може надалі використовуватися під час дослідження окремих видів сексуальних убивств [4, с. 27–29; 3, с. 136–137].

5). *Кількість осіб, які вчинили сексуальне вбивство.* На групове вчинення сексуального вбивства можуть вказувати наявні на місці події (крім слідів жертви): відбитки пальців; сліди взуття, які належать кільком людям; кількість випитого алкоголю; виявлення слідів сперми й інших біологічних виділень різних груп, що не збігаються з групою жертви. У ході слідства можуть бути виявлені й інші ознаки групового сексуального насильства. Виявлений факт групового сексуального насильства дозволяє висунути версію про його вчинення членами молодіжних злочинних угруповань, що істотно звужує коло підозрюваних.

6). *Чи є необхідність у переслідуванні по гарячих слідах.* Виявлення трупа із ймовірними (відносними) ознаками смерті дають підставу для проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на організацію переслідування по

гарячих слідах. Іншою підставою для переслідування по гарячих слідах є повідомлення свідків про недавнє вчинення вбивства з інформацією про ознаки зовнішності злочинця. Найбільша ефективність такого заходу забезпечується під час здійснення на місці події попередніх досліджень залишених слідів.

7). *Обставини, які сприяли вчиненню вбивства, й що необхідно зробити для їх усунення.* Найчастіше жертвами сексуальних убивств стають: 1) діти (і чоловічої, і жіночої статі); 2) люди похилого віку; 3) особи, які ведуть аморальний спосіб життя й безладне статеве життя, займаються проституцією, бродяжництвом, божевільні.

Дослідження довели, що до причин і умов, які можуть сприяти вчиненню сексуальних убивств, належать: сприятливі умови роботи для спілкування з дітьми та можливість залишатися з ними на самоті під пристойним приводом (вихователі у дитячих садочках, учителі, дитячі лікарі тощо).

Крім того, обставинами, які сприяють учиненню сексуального вбивства, є: висловлення погроз про звернення до міліції під час учинення звалтування; жертва перебувала у стані сп'яніння або психічно хвора (не усвідомлює характер чинених з нею дій); залишення малолітньої дитини на тривалий час без догляду; групове вживання спиртних напоїв або наркотичних речовин; довірливість жертви. Необхідно зазначити, що під час слідства можуть бути встановлені й інші обставини, які сприяють учиненню сексуального насильства.

Після виявлення слідчим причин і умов, які сприяли вчиненню сексуального вбивства, вживаються необхідні термінові заходи щодо їх усунення.

8). *Джерела інформації про вчинене вбивство.* Аналіз кримінальних проваджень про сексуальні вбивства, характерних місць їх учинення, а також способів заманювання жертв на місце події показав, що якнайшвидше встановлення особи жертви й меж району, який відпрацьовується, дають змогу установити маршрут проходження жертви до місця злочину й осіб, які могли бачити жертву незадовго до вчинення вбивства. Якщо ж убивство вчинено у закритому приміщенні, то джерелом інформації про вбивство можуть бути люди, які мешкають поблизу, а також особи, які могли випадково

з'явитися неподалік місця вбивства (листоноші, жінки, які гуляють із дітьми, особи, які займаються бродяжництвом, тощо).

9). *Цілі та мотиви вчинення сексуального вбивства.* Відповідно до чинного кримінального законодавства відповідати за вчинення сексуального вбивства повинні особи, які намагалися або вчинили насильницьке заподіяння смерті із сексуальних мотивів. До завдань досудового розслідування також входить установлення в діях підозрюваного кваліфікуючих ознак злочину.

10). *Чи є в діях сексуального вбивці ознаки серійності.* Під час виявлення факту заподіяння насильницької смерті із сексуальних мотивів необхідно перевірити за криміналістичними обліками МВС України наявність аналогічних нерозкритих злочинів. Ознаки вчинення серії вбивств однією особою можуть бути виявлені під час вивчення результатів експертиз. Версія про серійність може бути висунута під час виявлення збігів щодо знаряддя злочину, кількості, характеру й розташуванню поранень на тілі потерпілих і жертв, наявності в них однакових нетипових ушкоджень або інших ознак [5, с. 18].

Під час досудового розслідування за кримінальним провадженням про сексуальне вбивство можуть бути й інші обставини, які необхідно встановити. Однак перелічені вище обставини необхідно встановлювати по кожному з кримінальних проваджень про сексуальне вбивство.

Висновки. Таким чином, на початку досудового розслідування сексуального вбивства, слідчий стикається з певним колом обставин і питань, які необхідно установити й всебічно дослідити. Такі обставини типові для цієї категорії кримінальних проваджень. Необхідність досліджувати їх визначається

специфічним характером цих обставин, які властиві тільки для цієї категорії вбивств. Характер таких обставин і коло питань, які необхідно встановити, визначає напрям досудового розслідування й особливості його планування.

Знання кола обставин, які підлягають обов'язковому встановленню й дослідженню у кримінальних провадженнях про сексуальні вбивства, допомагає цілеспрямовано провадити слідство до встановлення всіх обставин вчиненого злочину та всіх злочинців. З огляду на типові обставини повинен бути складений план розслідування. Знання таких обставин допомагає слідчому уникати типових помилок і полегшує його роботу. Крім того, знання обставин, які підлягають установленню, дає можливість слідчому уникати непотрібних дій і обирати правильний, найбільш раціональний шлях дослідження обставин учиненого вбивства. Отже, знання цих обставин підвищує ефективність слідства та заощаджує службовий час.

У ході проведеного нами дослідження, уявляється можливим виокремити коло обставин, які необхідно обов'язково встановити під час кримінальних проваджень про сексуальні вбивства: 1) чи був факт убивства; 2) чи є на місці виявлення трупа ознаки, які вказують на вчинення сексуального насильства; 3) спосіб, місце, час, мета й мотиви вчинення вбивства; 4) чи є в діях убивці ознаки серійності та кількість осіб, які вчинили вбивство; 5) чи є необхідність в організації переслідування по гарячих слідах; 6) обставини, які сприяли вчиненню вбивства із сексуальних мотивів і заходи щодо їх усунення; 7) джерела інформації про вчинене вбивство.

Список використаних джерел:

1. Колесниченко А.Н. Принципы методики расследования пре ступлений. *Криминалистика и судебная экспертиза*. Вып.18. К.: Вища шк., 1979. С. 62–68.
2. Коваленко Є.Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 631 с.
3. Старушкевич А. В. Криміналістична характеристика сексуальних убивств: поняття, зміст, значення для розслідування: дис. ... канд. юрид. наук. Київ: 1998. 242 с.
4. Серийные сексуальные убийства: учеб. пособие / под ред. Ю. М. Антоняна; Моск. юрид. ин-т МВД России. М.: Щит-М, 1997. 202 с.

5. Расследование многоэпизодных убийств, совершенных на сексуальной почве: науч.-метод. пособие / под ред. А. И. Дворкина. М.: Экзамен, 2003. 416 с.

References:

1. Kolesnychenko A.N. Pryntsyпы metodyky rassledovanyia pre stuplenyi. *Krymynalystyka y sudebnaia ekspertyza*. Vyp.18. K.: Vyshcha shk., 1979. S. 62–68.
2. Kovalenko Ye.H. Teoriia dokaziv u kryminalnomu protsesi Ukrainy: pidruchnyk. Kyiv: Yurinkom Inter, 2006. 631 s.
3. Starushkevych A. V. Kryminalistychna kharakterystyka seksualnykh ubyvstv: poniattia, zmist, znachennia dlia rozsliduvannia: dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv: 1998. 242 s.
4. Seryinye seksualnye ubyistva: ucheb. posobyе / pod red. Yu. M. Antoniana; Mosk. yuryd. yn-t MVD Rossyy. M.: Shchyt-M, 1997. 202 s.
5. Rassledovanye mnohoepyzodnykh ubyistv, sovershennykh na seksualnoi pochve: nauch.-metod. posobyе / pod red. A. Y. Dvorkyna. M.: Ekzamen, 2003. 416 s.